

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КОЛОДІН Денис Олексійович

УДК 343.415:342.573(477)

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
НАРОДНОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Опоненти:

доктор юридичних наук, професор
КОНОПЕЛЬСЬКИЙ Віктор Ярославович,
завідувач кафедри кримінального права та
кримінології Одеського державного університету
внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор, заслужений
юрист України
КУРИЛЮК Юрій Богданович,
начальник управління адміністративної юрисдикції
Департаменту охорони державного кордону
Адміністрації Державної прикордонної служби
України

доктор юридичних наук, професор
ХАРИТОНОВ Сергій Олександрович,
завідувач кафедри кримінально-правової політики
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

Захист відбудеться «___» _____ 2025 року об _____ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.06 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Владлена ВОЛОШИНА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Однією із ключових засад конституційного ладу України є принцип народовладдя. Відповідно до ч. 2 ст. 5 Конституції носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Ці конституційні приписи закріплюють поділ засобів організації та здійснення публічної влади на два види: пряму (безпосередню) та непряму (представницьку) демократії. Вирішальною складовою безпосередньої демократії виступає народне волевиявлення, яке згідно із ст. 69 Конституції України здійснюється, насамперед, через вибори або референдум.

Згідно концепту сучасного конституційного права народне волевиявлення не обмежується лише особистими інтересами носіїв виборчих чи референдумного прав, а включає до себе і публічний інтерес, пов'язаний з необхідністю збереження і розвитку демократичних засад відтворення та ротації влади. Звідси постає, що видовий чи родовий (за чинним КК України виборчі права громадян постають як видовий об'єкт, за проектом нового – як об'єкт родовий) об'єкт діянь, передбачених ст.ст. 157-160 КК України, не може ототожнюватися лише з одним елементом народного волевиявлення, оскільки такий підхід ефективну кримінально-правову охорону зазначеного об'єкта фактично унеможлиблює, а низку закріплених у КК діянь перетворює на безоб'єктні посягання.

Проте аналіз комплексних монографічних досліджень, зокрема робіт: Л. П. Медіної «Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. ст. 157, 158, 159 КК України)» (2004 р.), М. І. Мельника «Кримінальна відповідальність за злочини проти виборчих прав» (2005 р.), М. О. Мягкова «Перешкоджання здійсненню виборчого права» (2006 р.), С. Я. Лихової «Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження)» (2006 р.), П. П. Андрушка «Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика» (2007 р.), С. А. Мозоля «Запобігання злочинам проти виборчих прав громадян» (2008 рік), С. В. Красноголовця «Кримінальна відповідальність за порушення виборчих та референдних прав громадян в Україні та державах центральної Європи (порівняльний аналіз на прикладі Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії)» (2009 рік), О. О. Семенюка «Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про референдум» (2009 рік), І. В. Берднік «Кримінальна відповідальність за фальсифікацію виборчих документів та документів референдуму (ч. ч. 1-3 ст. 158 КК України)» (2011 рік), Т. С. Батраченко «Кримінальна відповідальність за порушення порядку фінансування виборчої кампанії кандидата, політичної партії (блоку)» (2013 рік), А. О. Яся «Кримінальна відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (стаття 157 кримінального кодексу України)» (2015 рік), А. В. Бурбій «Кримінально-правова охорона виборчих прав громадян України» (2020 р.)

свідчить, що концептуальний підхід до визначення видового об'єкта діянь, передбачених ст.ст. 157-160 КК України, залишається незмінним. Як виборчі та референдумне права громадян позиціонують родовий об'єкт згаданих кримінально-протиправних посягань і розробники проєкту нового КК України, підготовленого Робочою групою. Наведене актуалізує необхідність комплексного наукового дослідження проблеми кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні, що є особливо значущим та своєчасним у період підготовки та прийняття нового вітчизняного кримінального законодавства, що має характеризуватися як системне і не суперечливе, а також ґрунтуватися на фундаментальній теоретичній основі.

Теоретико-методологічну основу даного дослідження становлять праці відомих фахівців у галузі загальної теорії права (М. Р. Аракеляна, В. В. Завальнюка, В. В. Дудченко, Р. А. Майданика, Ю. М. Оборотова, П. М. Рабіновича та ін.), а також теорії адміністративного, конституційного (М. В. Афанасьєвої, Л. Р. Білої-Тіунової, Б. С. Мохончука, С. В. Ківалова, В. Ф. Нестеровича, М. П. Орзіха, В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького, В. М. Шаповала та ін.) та кримінального права (Ю. В. Бауліна, В. К. Грищука, О. О. Дудорова, В. Я. Конопельського, М. Й. Коржанського, Ю. Б. Курилюка, П. С. Матишевського, А. А. Музики, В. О. Навроцького, Ю. А. Пономаренка, А. В. Савченка, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. О. Тулякова, Є. В. Фесенка, П. П. Фріса, М. І. Хавронюка, С. О. Харитонova та ін.).

Особливу увагу було приділено роботам, які безпосередньо присвячені питанням кримінально-правової охорони виборчих прав громадян, зокрема дослідженням П. П. Андрушка, В. І. Антипова, Т. С. Батраченко, І. В. Бердник, А. В. Бурбій, І. О. Зінченко, Красноголовця, В. В. Кострицького, С. Я. Лихової, М. В. Мазура, Л. П. Медіної, М. І. Мельника, С. А. Мозоля, О. В. Мягкова, О. О. Семенюка, А. В. Солдатенка, І. В. Тимошенко, В. П. Тихого, А. О. Яся.

Зусиллями цих та інших вчених була сформована ґрунтовна теоретико-прикладна основа, на підставі якої вирішувалися (вирішуються) питання, пов'язані як із розумінням сутності зазначеної групи кримінальних правопорушень, так і з правилами їх кваліфікації. Однак кримінально-правові приписи щодо відповідальності за посягання на виборчі права громадян характеризуються високим рівнем динамізму, внаслідок чого розроблені рекомендації щодо їх оцінки доволі швидко застарівають. До того ж багато питань залишаються спірними, що ніяк не сприяє уніфікації правозастосовної практики і, як наслідок, знижує ефективність кримінально-правової політики у зазначеній сфері.

Аналіз статистичних даних правоохоронних органів (за період з 2013 року до жовтня 2024 року) щодо кількості зареєстрованих та кількості спрямованих до суду з обвинувальним актом кримінальних проваджень за ст.ст.157-160 КК України свідчить, що між цими показниками існує серйозний дисбаланс. Так, наприклад, у 2014 р. за згаданими статтями було зареєстровано 189 проваджень і лише 15 з них були спрямовані до суду з обвинувальним актом (з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності жодного провадження не спрямовувалося). У 2015 р. було зареєстровано 187 проваджень, з них 36 були спрямовані до суду з

обвинувальним актом, а у 2019 – 175 проваджень, з яких 73 були спрямовані до суду з обвинувальним актом і 2 – з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності.

Певне подолання зазначеного дисбалансу у 2015 та 2019 р.р., вірогідно, зумовлене вдосконаленням відповідних кримінально-правових приписів, яке відбулося згідно Закону від 14 жовтня 2014 р. Проте його наявність лише підтверджує той факт, що ця робота далека від завершення. Окремої уваги заслуговує й питання щодо форм державного реагування на кримінальні правопорушення проти народного волевиявлення. Зазначені обставини свідчать, що актуальність та своєчасність дослідження проблем кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні зберігається і на прикладному рівні, зокрема і в умовах євроінтеграційних процесів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямовано на реалізацію Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України 30 вересня 2019 року № 722/2019; рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки», затвердженого Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022; Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України 24 березня 2021 року № 119/2021; виконано відповідно до планів Південного регіонального центру Національної академії правових наук України: № 148/3-Б «Регіональна юридична наука: сучасні завдання» на 2019-2024 роки та № 86/16 «Актуальні напрямки розвитку юридичної науки для подальшого розвитку регіонів України» на 2013-2018 роки; плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стан, тенденції та перспективи розвитку кримінального права у ХХІ столітті» на 2018-2022 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір на 2018-2022 роки» (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Тendenції та напрямки сучасного розвитку кримінального права» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя людини у людиноцентристському вимірі у цифрову еру» на 2021-2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 4 від 18 грудня 2023 року).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є формування концептуальних засад, тобто сукупності науково-обґрунтованих висновків, узагальнень, принципів та методологічних основ, що забезпечують комплексне та всебічне розуміння народного волевиявлення в Україні, як об'єкта кримінально-правової охорони,

розробка рекомендацій щодо удосконалення законодавства з протидії кримінально-протиправним посяганням на нього та уніфікації правозастосовної практики.

Для досягнення цієї мети в дисертаційній роботі вирішувалися такі **завдання**:

- висвітлити стан наукових досліджень кримінально-правової охорони виборчих прав громадян в Україні, а також виокремити комплекси питань, які потребують наукового опрацювання;
- визначити методологічні аспекти розуміння народного волевиявлення як об'єкта кримінально-правової охорони;
- визначити концептуальний підхід до поняття об'єкта кримінально-правової охорони;
- визначити зміст народного волевиявлення як об'єкта кримінально-правової охорони;
- класифікувати кримінальні правопорушення проти народного волевиявлення в Україні;
- охарактеризувати особливості безпосередніх об'єктів кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення в Україні;
- визначити сутність поняття кримінально-правової охорони;
- встановити та охарактеризувати криміноутворюючі ознаки правопорушень проти суспільних відносин з реалізації виборчих чи референдумного прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу або процесу референдуму;
- встановити та охарактеризувати криміноутворюючі ознаки правопорушень проти суспільних відносин з організації та проведення виборів або референдуму;
- охарактеризувати кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення;
- визначити диференціацію та індивідуалізацію як методи здійснення кримінально-правової політики України;
- охарактеризувати диференціацію як метод здійснення кримінально-правової політики щодо протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення;
- охарактеризувати індивідуалізацію як метод здійснення кримінально-правової політики щодо протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення.

Об'єкт дослідження – кримінально-правова охорона прав і свобод громадян в Україні.

Предмет дослідження – кримінально-правова охорона народного волевиявлення в Україні.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження, на основі принципу плюралістичності методології, з позицій аксіологічного, антропологічного та герменевтичного підходів було використано комплекс загальнонаукових та спеціально наукових методів пізнання.

Застосовуючи аксіологічний методологічний підхід при з'ясуванні сутності об'єкта кримінально-правової охорони взагалі (підрозділ 1. 3) та об'єкта кримінально-правової охорони діянь, передбачених ст. ст. 157-160 КК України (підрозділи 2.1 та 2.3), було підтримано ідею щодо розташування посягань на права

та свободи людини на першому місці в системі Особливої частини КК. Аналіз загального поняття об'єкта та виборчих прав громадян в Україні з антропологічних позицій дозволив визнати необґрунтованими найбільш розповсюдженні у вітчизняній теорії кримінального права визначення цих категорій, заснованих на їх ототожненні з певними нормативними приписами, що покликані забезпечити нормальне функціонування відповідних суспільних відносин (підрозділи 1.3. та 2.3), а також довести необхідність поставлення під кримінально-правову охорону суспільних відносин з реалізації громадянами свого права на відкликання представника виборного органу чи посадової особи публічної влади (підрозділ 2.1). Герменевтичний підхід дозволив всебічно дослідити зміст кримінально-правових норм (підрозділи 3.1-3.3), розмежувати диференціацію та індивідуалізацію, як методи здійснення кримінально-правової політики (підрозділ 4.1) та визначити коло дискреційних повноважень судів у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення в Україні (підрозділ 4.3).

У межах зазначених підходів, з використанням діалектичного, формально-юридичного та логіко-семантичного методів було сформульовано поняття народного волевиявлення, як об'єкта кримінально-правової охорони та (засновуючись на аксіологічному аспекті народного волевиявлення, як вирішальної складової безпосередньої демократії в Україні) доведено необхідність його виокремлення на рівні самостійного розділу Особливої частини КК (підрозділ 2.1.). Системно-структурний метод дозволив виділити певні складові народного волевиявлення та здійснити класифікацію кримінальних правопорушень проти нього (підрозділ 2.2). Порівняльно-правовий метод використовувався під час співвідношення положень КК України з відповідними положеннями КК інших країн, що в підсумку надало підстави для висновку, що зарубіжний законодавець не обмежує об'єкт посягань у сфері виборів та референдуму лише виборчими та референдумним правами громадян (підрозділ 2.1). Застосування історико-правового методу дало змогу вивчити генезис становлення сучасних кримінально-правових приписів щодо відповідальності за посягання на виборчі права громадян та простежити еволюцію відповідних вітчизняних доктринальних положень (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1-3.3, 4.2, 4.3). Використовувався цей метод і під час визначення диференціації та індивідуалізації, як методів здійснення кримінально-правової політики України (підрозділ 4.1). За допомогою методу вивчення документів аналізувалися рішення судів (вироки, постанови) у кримінальних провадженнях за посягання проти виборчих прав та провадженнях про відповідні адміністративні правопорушення (підрозділи 2.3, 3.1-3.3, 4.2 та 4.3). Статистичний метод був задіяний при аналізі стану кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян, визначенні найбільш розповсюджених в Україні видів неправомірної вигоди, що виступає засобом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 160 КК (підрозділ 3.1), а також визначенні найбільш поширених форм реалізації кримінальної відповідальності при вчиненні зазначених діянь (підрозділ 4.3). Соціологічний метод використовувався при аналізі результатів анкетування та дав змогу врахувати думки респондентів з окремих питань кримінально-правової протидії посяганням на народне волевиявлення (підрозділи

3.3, 4.2). Застосування формально-логічного методу дозволило аргументувати наукові висновки та пропозиції із вдосконалення законодавства щодо кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні (підрозділи 2.1, 3.1-3.3, 4.2, 4.3).

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, рішення Конституційного Суду України, Виборчий кодекс України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закон України «Про всеукраїнський референдум», інші законодавчі акти України, а також положення кримінальних кодексів деяких зарубіжних країн у площині проблематики даної дисертаційної роботи.

Емпіричну базу дослідження складають рішення Європейського суду з прав людини, постанови та правові позиції Верховного Суду, 250 рішень вітчизняних судів різних інстанцій у кримінальних провадженнях за ст. ст. 157-160 КК України (2011-2023 р.р.) та провадженнях про адміністративні правопорушення, передбачені главою 15-А КУпАП України, статистичні дані правоохоронних органів щодо стану та динаміки кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян в Україні, а також результати анкетування представників правоохоронних структур та судових органів, науково-педагогічних працівників, аспірантів та здобувачів вищої освіти факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія» (250 респондентів).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального права спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні.

У дисертаційному дослідженні отримані такі результати, що мають наукову новизну:

уперше:

запропоновано концепцію родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 157-160 чинного КК України, як народного волевиявлення та доведено необхідність його диференціації на рівні окремого розділу Особливої частини;

сформульовано поняття народного волевиявлення крізь призму об'єкта кримінально-правової охорони, що становить собою сукупність однорідних суспільних відносин з формування виборних органів і посадових осіб публічної влади, відкликання представників виборних органів чи посадових осіб публічної влади за народною ініціативою, а також прийняття загальнообов'язкових рішень з питань державного та місцевого значення;

доведено, що народне волевиявлення, як родовий об'єкт, охоплює собою три групи тотожних суспільних відносин: 1) суспільні відносини з реалізації виборчих або референдумного прав громадян, прав або повноважень інших суб'єктів виборчого чи референдумного процесу, а також права на участь у виборчому процесі або процесі референдуму; 2) суспільні відносини з організації і проведення виборів чи референдуму; 3) суспільні відносини з реалізації права громадян на відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади,

прав члена ініціативної групи з відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади або офіційного представника такої ініціативної групи, а також права на участь у процесі відкликання представника виборних органів або посадової особи публічної влади;

обґрунтовано необхідність кримінально-правової охорони суспільних відносин з реалізації права виборців на відкликання представника виборних органів або посадової особи публічної влади як складової народного волевиявлення;

кримінальні правопорушення проти народного волевиявлення класифіковані за:
а) видовим об'єктом (з виокремленням кримінальних правопорушень, що посягають на суспільні відносини з реалізації виборчих або референдумних прав, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу чи процесу референдуму, права на відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади, а також права на участь у виборчому процесі, процесі референдуму або процесі відкликання та кримінальних правопорушень, що посягають на суспільні відносини з організації і проведення виборів або референдуму); б) часом їх вчинення (з виокремленням кримінальних правопорушень, які вчиняються виключно під час виборчого процесу чи процесу референдуму, кримінальних правопорушень, що вчиняються поза межами виборчого процесу чи процесу референдуму та кримінальних правопорушень, які можуть вчинятися як під час виборчого процесу чи процесу референдуму, так і поза їх межами);

визначено поняття кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення, як передбачених КК України суспільно небезпечних винних діянь, що вчиняються як під час виборчого процесу чи процесу референдуму, так і поза їх межами і заподіюють істотну шкоду суспільним відносинам з реалізації виборчих або референдумних прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу чи процесу референдуму, права на участь у виборчому процесі або процесі референдуму, а також права громадян на відкликання представника виборного органу чи посадової особи публічної влади та права на участь у процесі відкликання або суспільним відносинам з організації та проведення виборів або референдуму чи створюють загрозу заподіяння такої шкоди;

встановлені безпосередні об'єкти кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 157-160 чинного КК України, крізь призму їх спрямованості на певні складові народного волевиявлення;

удосконалено:

законодавчу конструкцію перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі в напрямку розширення об'єкта цього діяння за рахунок включення до нього суспільних відносин з реалізації права громадян на відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади, прав члена ініціативної групи з відкликання чи офіційного представника такої ініціативної групи, повернення вказівки на підкуп, як самостійний спосіб перешкоджання, визнання потерпілими від цього діяння виключно індивідуальних суб'єктів виборчого чи референдумного процесів, а також позиціонування посягань, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 157 КК України, як самостійних кримінальних правопорушень;

законодавчі конструкції, щодо діянь, передбачених ч. 4 та ч. 5 ст. 157 КК, з позиціонуванням їх як кримінальних правопорушень, спрямованих на суспільні відносини з організації та проведення виборів або референдуму і виокремленням у самостійні статті КК;

законодавчі приписи щодо фальсифікації виборчої документації чи документації референдуму в напрямку обмеження цього поняття лише «матеріальним» або «інтелектуальним» підробленням такої документації чи включенням до неї завідомо недостовірних відомостей, а також декриміналізації діяння, передбаченого ч. 1 ст. 158³ КК України;

законодавчі конструкції щодо підкупу, передбаченого ст. 160 КК, у напрямку визнання суб'єктами пасивного підкупу лише членів виборчої комісії, комісії з референдуму та офіційних спостерігачів, впровадження підходу до визначення цього підкупу, який притаманний корупційним кримінальним правопорушенням та позиціонування активного, пасивного та непрямого підкупу, як самостійних кримінальних правопорушень, що мають різну спрямованість, з диференціацією їх на рівні окремих статей V розділу Особливої частини;

законодавчий підхід щодо суспільно небезпечних наслідків посягань на народне волевиявлення в напрямку їх уніфікації та обмеження визнанням голосування на дільниці недійсним чи таким, що не відбулося, з диференціацією їх на рівні особливо кваліфікованих складів відповідних кримінальних правопорушень;

систему кримінальних покарань у напрямку доповнення її таким видом додаткового покарання, як позбавлення виборчих чи референдумних прав;

набуло подальшого розвитку:

концепція об'єкта кримінального правопорушення, як охоронюваних КК суспільних відносин;

наукова позиція щодо розуміння диференціації та індивідуалізації, як самостійних методів здійснення кримінально-правової політики держави;

підхід, відповідно до якого перешкоджання здійсненню виборчих або референдумних прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого або референдумного процесу можливе виключно шляхом безпосереднього впливу на потерпілу особу;

пропозиції щодо необхідності виокремлення перешкоджання здійсненню права на участь у виборчому процесі або процесі референдуму, у тому числі і права на проведення передвиборної агітації чи агітації референдуму, у самостійну статтю Особливої частини КК;

положення щодо кваліфікації складних одиничних багатооб'єктних правопорушень при конкуренції основного та додаткового об'єктів кримінально-правової охорони;

пропозиції щодо необхідності впровадження замість «ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення» (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК) такої категорії, як особливості конкретного кримінального правопорушення.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації висновки та пропозиції використовуються в:

науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження теоретичних та практичних питань кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні (акт впровадження в науково-дослідну діяльність Міжнародного гуманітарного університету від 12 вересня 2024 року; акт впровадження в наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 20 листопада 2024 року);

правотворчій діяльності – для вдосконалення національного кримінального законодавства в частині протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення;

правозастосовній діяльності – при вирішенні проблем кваліфікації кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення (акти впровадження в практичну діяльність: Київського районного суду м. Одеса від 20 лютого 2024 року; Ради адвокатів Херсонської області від 10 квітня 2024 року; Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) від 17 травня 2024 року; Територіального управління Державної судової адміністрації України від 09 липня 2024 року; Одеського апеляційного суду від 11 вересня 2024 року; Кіровоградської обласної прокуратури від 25 жовтня 2024 року; слідчого управління Головного управління Національної поліції в Одеській області від 23 листопада 2024 року);

освітньому процесі – при викладанні навчальних курсів «Кримінальне право України. Загальна частина», «Кримінальне право України. Особлива частина», спеціальних курсів «Теорія кваліфікації кримінальних правопорушень», «Кваліфікація правопорушень проти прав і свобод людини і громадянина», підготовці робочих програм, підручників, методичних рекомендацій, навчальних посібників, тестових завдань із зазначених дисциплін (акти впровадження: Національного університету «Одеська юридична академія» від 18 червня 2024 року; Міжнародного гуманітарного університету від 12 вересня 2024 року; Одеського державного університету внутрішніх справ від 20 листопада 2024 року; Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 16 грудня 2024 року);

правовиховній діяльності – для формування правових знань усіх категорій населення, які можуть стати суб'єктами (або потерпілими) кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення.

Особистий внесок здобувача. Дисертація становить самостійне дослідження, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, є особистим здобутком автора.

У статті «Human rights as the basic value of the concept of private law in modern Europe», виконаній у співавторстві з Є. Харитоновим, О. Харитоновою, Т. Харитоновою та Ю. Толмачевською автором розкриті окремі питання щодо сутності реалізації першого покоління прав людини в контексті транзитивності сучасного суспільства, а також у взаємозв'язках із сучасною європейською парадигмою приватного права

У статті «The protection of suffrage through legal remedies», опублікованій у співавторстві із П. Камінським та А. Колодіною, автором розкрито основні

практичні проблеми реалізації захисту виборчих прав громадян правовими методами на сучасному етапі становлення кримінально-правової політики України.

У статті «The Covid-19 Pandemic and the Rights of the Individual in Terms of Private and Public Law», опублікованій у співавторстві Є. Харитоновим, О. Харитонovou та М. Ткалич автором проаналізовано основні проблеми реалізації прав людини, серед яких чільне місце посідають й виборчі права під час пандемії Covid -19 та запропоновано авторське вирішення даної проблеми засобами правових наук.

У статті «The subject of criminal offenses against the voting rights of citizens: current issues», опублікованій у співавторстві з А. Берш та В. Кедик автором розкрито поняття предмета кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян та їх особливостей.

У статті «The influence of European standards of democratic elections on the criminal-legal protection of the electoral system of Ukraine», опублікованій у співавторстві з К. Агаповою та Т. Федоровою автором розкрито поняття європейських стандартів демократичних виборів та їх значення для формування виборчої системи в Україні.

У статті «Відповідальність за злочини у сфері виборчих прав за законодавством ФРН та України: порівняльна характеристика», опублікованій у співавторстві з В.А. Федоровим автором розкрито основні положення кримінально-правової охорони виборчих прав за законодавством ФРН та проведено порівняльний аналіз окремих складів діянь.

У статті «Стан дослідження кримінально-правової охорони виборчого процесу в Україні», виконаній у співавторстві з А.І. Веретільник автором проведено аналіз основних та ключових положень проведених дисертаційних досліджень у сфері кримінальної відповідальності за посягання на виборчі права, які було виконано вітчизняними науковцями за останнє десятиліття.

У статті «Стан кримінально-правової охорони виборчого процесу: порівняльно-правовий аналіз законодавства України та Франції», підготовленій у співавторстві з Р.А. Василюк автор розкриває особливості кримінально-правової охорони виборчого процесу в порівняльному співвідношенні українського та французького сучасного законодавства, на основі чого формулює авторські пропозиції щодо врахування позитивного досвіду.

У статтях «Кваліфікація кримінальних правопорушень: поняття та значення», «Кваліфікація кримінальних правопорушень при конкуренції кримінально-правових норм», «Щодо питання методології наукових досліджень проблем кримінального права», «Порівняльний метод в кримінально-правовому дослідженні», опублікованих у співавторстві з О.В. Степаненко, автором відповідно викладено власну позицію з приводу ознак, які мають бути встановлені як ознаки складу кримінального правопорушення під час кваліфікації кримінально караних діянь; проаналізовано питання й застосування норм закону про кримінальну відповідальність при кваліфікації кримінальних правопорушень; розглянуто явище конкуренції кримінально-правових норм та встановлено вплив при проведенні кваліфікації кримінальних правопорушень; розкрито питання методології

кримінально-правового дослідження, її особливостей використання, висвітлено специфіку використання окремих загальнонаукових та спеціальних методів дослідження; сформульовано ряд авторських рекомендацій щодо побудови методології кримінально-правового дослідження та пропозицій щодо ефективного використання окремих наукових методів під час його виконання, в тому числі, порівняльний метод.

Ідеї та пропозиції співавторів наукових публікацій у дисертації не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертацію виконано та обговорено на кафедрі кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», а також на засіданні Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. Теоретичні висновки, сформульовані в дисертації, доповідалися та обговорювалися на таких наукових та науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15-16 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми теорії кримінальної законотворчості та практики її застосування» (м. Одеса, 27 грудня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)» (м. Одеса, 21 травня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія» «Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану» (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану» (м. Рівне, 14 березня 2023 р.); Міжнародній науковій конференції «Modern Science: Processes of Globalisation and Transformation» (Riga, April 21-22, 2023); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи» (м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.); Міжнародній науковій конференції «The latest law developments» (April 3–4, 2024. Wloclawek, Republic of Poland); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану» (17 травня 2024 року); Міжнародній науковій конференції «SCIENTIFIC INNOVATIONS IN LAW AMIDST THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON THE LEGAL SYSTEM» (February 7–8, 2024. Riga, the Republic of Latvia).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, відображено в 41 науковій публікації, з яких 22 статті опубліковано в наукових фахових виданнях категорії «Б», перелік яких затверджено МОН України, 5 статей – у виданнях, включених до наукометричних баз Scopus та Web of Science

Core Collection, а також 14 публікацій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (386 найменувань на 41 сторінці) і додатків (5 додатків, що розміщено на 76 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 485 сторінок, з них основний текст - 368 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, зазначено зв'язок обраної теми з планами науково-дослідних робіт, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і використані методи дослідження, викладено наукову новизну роботи, висвітлені практичне значення й апробація результатів дослідження, наведено публікації за темою дослідження.

Розділ I «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ НАРОДНОГО ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. **«Стан наукових досліджень питань кримінальної відповідальності за посягання проти виборчих прав громадян»** наголошено, що процес становлення та розвитку вітчизняної кримінально-правової доктрини, у площині зазначеної проблематики, характеризується різним ступенем інтенсивності наукового інтересу до виборчих прав громадян, як об'єкта кримінально-правової охорони, що дозволяє виокремити його певні етапи. Встановлено, що не дивлячись на наявність солідної теоретичної бази, як у напрямку рекомендацій щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти виборчих прав, так і в напрямку удосконалення конструкцій, які передбачають відповідальність за їх вчинення, багато проблем залишаються невирішеними. Це, насамперед, стосується пануючих уявлень щодо розуміння об'єкта зазначеної групи посягань, які дещо суперечать сучасному рівню розвитку профільного виборчого і референдумного законодавства України та конституційно-правової науки в цілому.

У підрозділі 1.2. **«Методологічні аспекти розуміння народного волевиявлення як об'єкта кримінально-правової охорони»** зазначено, що основи такого розуміння, поряд із відповідними методологічними принципами, методологічними підходами та певним методологічним інструментарієм, мають включати до себе і концептуальний підхід, з позиції якого визначається саме досліджуване поняття. Обґрунтовано, що надзвичайно важливе методологічне значення загального поняття об'єкта кримінально-правової охорони зумовлено його здатністю детермінувати можливість розв'язання проблеми родового та безпосередніх об'єктів тієї чи іншої групи кримінально-протиправних діянь.

У підрозділі 1.3. **«Концептуальний підхід до визначення поняття об'єкта кримінально-правової охорони (об'єкта кримінального правопорушення)»** обґрунтовано, що таким завжди виступають охоронювані КК України суспільні відносини. Аргументовано, що кримінально-правові норми не виконують функцію ні первинних, ні вторинних регуляторів охоронюваних суспільних відносин. Зазначено, що сутність кримінально-правової охорони полягає у встановленні законодавцем кола відповідних суспільних відносин та визначенні ним ознак діянь, які здатні заподіювати їм істотну шкоду чи створювати загрозу її заподіяння. Наголошено, що такі поняття, як об'єкт кримінально-правової охорони та об'єкт кримінального правопорушення мають розглядатися як тотожні. Акцентовано на тому, що саме одночасне використання двох рівнів методології (концептуального та інструментального) робить можливим принципово новий підхід до визначення

об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 157-160 КК, як народного волевиявлення в Україні.

Розділ II «НАРОДНЕ ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Народне волевиявлення як родовий об'єкт» обґрунтовано, що родовий об'єкт діянь, передбачених ст. ст. 157-160 КК України, залягає в площині безпосередньої демократії. Аргументовано, що складовою безпосередньої демократії є народне волевиявлення, яке полягає у прийнятті народом остаточних та загальнообов'язкових рішень і здійснюється через вибори, референдум та відкликання представника виборного органу чи посадової особи публічної влади. Доведено, що народне волевиявлення, як об'єкт кримінально-правової охорони, становить собою сукупність однорідних суспільних відносин з формування виборних органів і посадових осіб публічної влади, відкликання представника виборних органів чи посадових осіб публічної влади за народною ініціативою, а також прийняття загальнообов'язкових рішень з питань державного та місцевого значення. Акцентовано на тому, що ступінь розвинутості та усталеності зазначених складових народного волевиявлення є неоднаковою, що безпосередньо впливає на вирішення питання щодо меж їх кримінально-правової охорони. Аргументовано необхідність підвищення ролі народного волевиявлення, як вирішальної складової безпосередньої демократії, шляхом виокремлення відповідного родового об'єкта в межах Особливої частини чинного КК України, а також поставлення під кримінально-правову охорону суспільних відносин з реалізації права громадян на відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади.

У підрозділі 2.2. «Класифікація кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення» обґрунтовано необхідність класифікації тих чи інших кримінальних правопорушень за їх видовим об'єктом, оскільки тільки в цьому випадку може бути побудована наукова система окремих кримінально-протиправних діянь, які посягають на один і той самий родовий об'єкт, що, у підсумку, дасть змогу правозастосувачу чітко розмежовувати діяння в межах одного розділу Особливої частини КК, а законодавцю – усунути певні вади при вирішенні питання щодо спрямованості тих чи інших посягань. За зазначеним критерієм, кримінальні правопорушення проти народного волевиявлення поділені на кримінальні правопорушення, що посягають на суспільні відносини з реалізації виборчих або референдумного прав, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу чи процесу референдуму, права на відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади, а також права на участь у виборчому процесі, процесі референдуму або процесі відкликання (ч.1, ч.2, ч.3 ст. 157, ст. 157¹ (у випадку криміналізації) та ч. 2 ст. 160) і кримінальні правопорушення, що посягають на суспільні відносини з організації та проведення виборів або референдуму (ч.4 ст.157, ч. 5 ст. 157, ст. 158, ст. 158¹, ст. 158², ст. 158³, ст. 159, ст. 159¹, ч.1 ст. 160, ч.3 ст. 160). Доведено, що доволі актуальною є і класифікація згаданих правопорушень за часом їх вчинення. За цим критерієм вони можуть бути поділені на ті, які вчиняються виключно під час виборчого процесу чи процесу

референдуму, ті, що вчиняються поза їх межами та ті, які можуть вчинятися як під час виборчого процесу чи процесу референдуму, так і поза їх межами.

У підрозділі 2.3. «Безпосередній об'єкт кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення» охарактеризовано існуючі у вітчизняній теорії кримінального права підходи до визначення спрямованості діянь, передбачених ст. ст. 157-160 КК. Доведено, що як об'єкти кримінально-правової охорони не можуть поставати виборчі та референдумне права, оскільки внаслідок вчинення згаданих посягань зазнають шкоди не вони, а певний соціальний порядок, що складається з приводу реалізації цих прав, а також прав та повноважень інших суб'єктів виборчого чи референдумного процесів. Встановлено структуру суспільних відносин з реалізації прав та повноважень суб'єктів процесу виборів або референдуму та суспільних відносин з організації і проведення виборів чи референдуму, а також визначені предмети кримінально-протиправного впливу при вчиненні тих чи інших посягань на народне волевиявлення. Визначено додаткові безпосередні об'єкти відповідних кримінально-протиправних діянь та вирішено проблему кваліфікації при конкуренції основного та додаткового об'єктів. Аргументовано необхідність позиціонування деяких посягань на народне волевиявлення, зокрема, передбачених ч. 4 та ч. 5 ст. 157 та ч.1 – ч. 3 ст. 160, як самостійних кримінальних правопорушень. Доведено, що потерпілими від перешкоджання в межах ст.157 КК мають визнаватися лише індивідуальні суб'єкти виборчого чи референдумного процесів. Обґрунтовано необхідність криміналізації перешкоджання здійсненню права на участь у виборчому процесі, процесі референдуму або в процесі відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади.

Розділ III «КРИМІНОУТВОРЮЮЧІ ТА КВАЛІФІКУЮЧІ (ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧІ) ОЗНАКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ НАРОДНОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Криміноутворюючі ознаки правопорушень проти суспільних відносин з реалізації виборчих чи референдумного прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу або процесу референдуму» зазначено, що ці ознаки генетично пов'язані з об'єктом відповідних посягань. Встановлено, що при спрямованості правопорушення на суспільні відносини з реалізації виборчих чи референдумного прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу або процесу референдуму їх криміноутворюючими ознаками, насамперед, виступають спосіб та засіб вчинення, а також ознаки спеціального суб'єкта. Аргументовано, що при визначенні поняття перешкоджання в межах ч.1 – ч. 3 ст.157 слід виходити з того, що предметом кримінально-протиправного впливу у цих випадках є виключно суб'єкти відповідних відносин (перешкоджання, не пов'язане із впливом на суб'єкта, шкоди суспільним відносинам, що охороняються ст.157 КК, не завдає), а також з того, що вільне формування волі виборця є складовою суспільних відносин з організації та проведення виборів або референдуму. Обґрунтовано необхідність корегування ознак об'єктивної сторони діяння, передбаченого ч. 2 ст. 157 КК з розумінням його як альтернативного основного складу. Доведено, що підкуп може розглядатися як

корупційне діяння лише за умови, що його адресатом виступають члени виборчої комісії або комісії з референдуму та офіційні спостерігачі. Наголошено на необхідності впровадження в норми про підкуп розділу V Особливої частини КК конструкцій, які притаманні корупційним кримінальним правопорушенням.

У підрозділі 3.2. «Криміноутворюючі ознаки правопорушень проти суспільних відносин з організації та проведення виборів або референдуму» доведено, що незаконне втручання службової особи в діяльність виборчої комісії, комісії з референдуму може вчинятися лише шляхом вимоги або вказівки, що зумовлює необхідність повернення до попередньої редакції зазначеної норми. Встановлено, що криміноутворюючими ознаками ухилення члена виборчої комісії чи члена комісії з референдуму від виконання своїх обов'язків у роботі комісії без поважних причин виступають форма та вид вини, час його вчинення, а саме день голосування та наслідки ухилення, під якими слід розуміти зрив роботи комісії в день голосування. Криміноутворюючими ознаками інших посягань на суспільні відносини з організації та проведення виборів виступають: кримінально-протиправні дії, спосіб, засіб, місце та час їх вчинення, ознаки суб'єктивної сторони та ознаки спеціального суб'єкта. Доведено, що при підписанні протоколу до його остаточного заповнення чи не на засіданні комісії не відбувається кримінально-протиправного впливу на предмет суспільних відносин, тобто такі дії не тільки не завдають, а й не створюють загрози заподіяння шкоди суспільним відносинам з проведення виборів, оскільки вони не є фальсифікацією, що зумовлює необхідність декриміналізації діяння, передбаченою ч. 1 ст. 158³ КК.

У підрозділі 3.3. «Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення» доведено, що вимагання незаконних внесків на підтримку політичної партії або надання фінансової (матеріальної) підтримки для здійснення передвиборної агітації чи агітації референдуму є різновидом загального складу вимагання, передбаченого ст.189 КК. Аргументовано необхідність уніфікації суспільно небезпечних наслідків посягань на народне волевиявлення та їх диференціації на рівні окремих частин відповідних статей V розділу Особливої частини КК. Обґрунтовано, що суспільно небезпечні наслідки посягань на народне волевиявлення можуть інкримінуватися винній особі лише тоді, коли вони спричинені завідомо. Наголошено на неприпустимості ігнорування судами такої кваліфікуючої посягання на народне волевиявлення ознаки, як повторність та доведено, що вона має знайти відображення і у межах ст. 157 КК.

Розділ IV «ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ НАРОДНОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1. «Диференціація та індивідуалізація як методи здійснення кримінально-правової політики України» доведено, що диференціація та індивідуалізація не є ані принципом кримінального права чи кримінального закону, ані принципом кримінальної відповідальності. Вони мають розглядатися як методи здійснення кримінально-правової політики держави в напрямку встановлення

оптимального балансу між повноваженнями законодавця та судовою discreцією. Наголошено на неприпустимості ототожнення зазначених методів, оскільки диференціація належить до сфери правотворчості, а індивідуалізація – до сфери правозастосування. Зазначено, що сучасна вітчизняна кримінально-правова політика демонструє стійку тенденцію до суттєвого звуження меж судової discreції, яка, не дивлячись на велику кількість прихильників (переважно серед представників галузевих наук), автором цього дослідження не підтримується, оскільки повсюдна відмова від оцінних понять не може претендувати на роль магістрального напрямку розвитку сучасного національного кримінального права.

У підрозділі 4.2. «Диференціація як метод здійснення кримінально-правової політики щодо протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення» обґрунтовано необхідність доповнення існуючої системи кримінальних покарань таким додатковим покаранням, як позбавлення виборчих або референдумного прав. Доведено, що в деяких випадках воно має передбачатися законодавцем як додаткове обов'язкове, в інших – його призначення має здійснюватися на розсуд суду. Аргументовано, що ч.5 ст. 160 КК не є окремим випадком дійового каяття, а переслідує мету стимулювання позитивної посткримінальної поведінки учасників підкупу, спрямованої на його розкриття, а в підсумку – подолання проблеми високого рівня латентності діянь, пов'язаних з підкупом. Обґрунтовано доцільність доповнення спеціальним видом звільнення від кримінальної відповідальності ст. 159¹ КК, оскільки передбачені тут діяння, як полягають в умисному здійсненні незаконного внеску чи умисному наданні незаконної фінансової (матеріальної) підтримки, а також їх умисному отриманні, теж відрізняються високим рівнем латентності, хоча завдяки не зовсім об'єктивній оцінці законодавцем ступеня їх тяжкості вони і належать до категорії кримінальних проступків (ч. 2, ч. 3 ст.159¹) або нетяжких злочинів (ч.4 ст. 159¹ КК). Наголошено, що уніфікації застосування спеціальної конфіскації у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення перешкоджає її подвійна правова природа, що актуалізує питання щодо необхідності диференціації цього заходу на кримінально-правовий та кримінально-процесуальний інститути.

У підрозділі 4.3. «Індивідуалізація як метод здійснення кримінально-правової політики щодо протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення» зазначено, що на підставі наданих законом discreційних повноважень суд, у площині протидії кримінальним правопорушенням проти народного волевиявлення, вирішує питання щодо: звільнення особи від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених ст. ст. 47, 48 КК; звільнення особи від покарання у випадках, передбачених ч. 4 ст.74 та ч.1 ст. 105; звільнення особи від відбування покарання з випробуванням (ст. ст. 75-78 та 104 КК); призначення конкретної міри покарання в межах санкції відповідної статті (частини статті) Особливої частини КК; призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено відповідною статтею Особливої частини КК (ст.69); призначення покарання співучасникам (ч. 5 ст. 68); подальшої долі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим або між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості; застосування заходів

кримінально-правового характеру до юридичних осіб (ст. ст. 96⁴, 96¹⁰ КК) Аргументовано необхідність врахування при призначенні покарання, замість ступеня тяжкості, особливостей конкретного кримінального правопорушення (мотиву його вчинення, заподіяння похідних шкідливих наслідків, обставин, пов'язаних з кількісними ознаками відповідного складу, вчинення більш небезпечного з діянь, які передбачені як альтернативні, наявність у вчиненому одночасно декількох дій, що передбачені як альтернативні, кількість кримінально-протиправних епізодів у межах продовжувального діяння тощо). Наголошено, що висновки органу пробації мають для суду суто рекомендаційний характер, а їх врахування (неврахування) належить до сфери його дискреційних повноважень, у зв'язку з чим пропозиції щодо наділення згаданих висновків статусом загальної засади призначення покарання навряд чи є прийнятними. Встановлено, що випадки застосування судами за вчинення кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення покарань у виді обмеження чи позбавлення волі з їх реальним відбуванням, є поодинокими. Основними формами реалізації кримінальної відповідальності тут виступають покарання у виді штрафу та загальний і спеціальний види звільнення від відбування покарання у виді обмеження чи позбавлення волі з випробуванням. Обґрунтовано, що в такій ситуації вирішальну роль у площині запобігання рецидиву зазначених посягань, мають відігравати додаткові покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та позбавлення виборчих або референдумного прав, оскільки збільшення кількості покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства буде суперечити загальноєвропейській тенденції до гуманізації форм реагування на вчинене кримінальне правопорушення.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано концептуальні засади кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні, а також розроблені рекомендації щодо удосконалення законодавства про відповідальність за посягання на нього з метою уніфікації та підвищення ефективності правозастосовної практики.

На основі проведеного дослідження в дисертації сформульовано наступні висновки, які мають теоретичне та практичне значення:

1. Систематизовано процес становлення вітчизняних доктринальних положень щодо кримінально-правової охорони виборчих прав громадян та встановлено, що він охоплює собою три етапи: перший (тривав з моменту набуття чинності КК УРСР 1960 р. і до набуття чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» від 15 липня 1999 р.) характеризувався певною фрагментарністю досліджень, оскільки виборчі права як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони на нормативному рівні не виокремлювалися; другий етап (почався з набуття чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» від 15 липня 1999 р. і тривав до 2004 р.) характеризувався посиленням наукового інтересу до виборчих прав як об'єкта кримінальної-правової охорони, а посягання на них почали виступати предметом самостійних досліджень, хоча й поки що на рівні наукових статей та тез доповідей на науково-практичних конференціях; третій етап, який фактично розпочався з 2004 р. (з моменту появи першого комплексного дослідження питань кримінальної відповідальності за злочини проти виборчих прав громадян) і триває дотепер, характеризується активними науковими пошуками сутності зазначених кримінальних правопорушень, шляхів вдосконалення відповідних кримінально-правових норм і пов'язаний з появою великої кількості робіт дисертаційного та монографічного рівня із зазначеної тематики. На підставі аналізу цих джерел, а також проєкту нового КК України доведено, що доктринальні уявлення щодо видового (за проєктом родового) об'єкту діянь, передбачених ст. ст. 157-160 КК України, не виходять за межі його розуміння як виборчих та референдумного прав громадян, що є необґрунтованим, оскільки такий підхід, з одного боку, штучно звужує зазначене поняття, породжуючи серйозну колізію між найменуванням відповідного розділу та його змістом і позбавляючи окремі посягання свого безпосереднього об'єкта, а з іншого – дещо вуалює справжню спрямованість згаданих кримінальних правопорушень, що залягає у площині безпосередньої демократії в Україні.

2. Спираючись на структуру сучасної методології наукового пізнання, обґрунтовано, що вона, не тільки на загальнотеоретичному, а й на галузевому (у тому числі і кримінально-правовому) рівні має структурно охоплювати, поряд із комплексом наукових методів пізнання, й методологічні принципи, методологічні підходи та концептуальні ідеї, концепції щодо визначення самого предмета дослідження. У кримінальному праві принципове методологічне значення має концепція об'єкта кримінально-правової охорони, з позиції якої вирішується

питання щодо сутності та структури цього поняття, а в підсумку — розкривається механізм заподіяння шкоди тими чи іншими кримінальними правопорушеннями.

3. Доведено, що сформована в теорії кримінального права концепція об'єкта, як охоронюваних КК суспільних відносин, є достатнім підґрунтям для чіткого визначення механізму спричинення шкоди діями, передбаченими ст. ст. 157-160 КК, а також формує підвалини для формування принципово нового концептуального підходу до визначення об'єкта цієї групи кримінальних правопорушень, як народного волевиявлення в Україні.

4. На підставі аналізу існуючих у вітчизняній теорії конституційного права концептуальних підходів щодо поняття народного волевиявлення доведено, що як об'єкт кримінально-правової охорони воно становить собою сукупність однорідних суспільних відносин з формування виборних органів і посадових осіб публічної влади, відкликання представників виборних органів чи посадових осіб публічної влади за народною ініціативою, а також прийняття загальнообов'язкових рішень з питань державного та місцевого значення. Як родовий об'єкт, народне волевиявлення охоплює собою три групи тотожних суспільних відносин: а) суспільні відносини з реалізації виборчих або референдумного прав громадян, прав чи повноважень інших суб'єктів виборчого або референдумного процесу, а також права на участь у виборчому процесі чи процесі референдуму; б) суспільні відносини з організації і проведення виборів чи референдуму; в) суспільні відносини з реалізації права громадян на відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади, прав члена ініціативної групи з відкликання чи офіційного представника такої ініціативної групи, а також права на участь у процесі відкликання представника виборних органів або посадової особи публічної влади. Ці відносини можуть виконувати функцію видових об'єктів кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення. Ступінь розвитку та усталеності виокремлених відносин є неоднаковим, що безпосередньо впливає на вирішення питання щодо меж їх кримінально-правової охорони.

5. Обґрунтовано механізми підвищення ролі народного волевиявлення, як складової безпосередньої демократії, крізь призму посилення його кримінально-правової охорони, зокрема: а) надання йому статусу самостійного родового об'єкта в межах Особливої частини чинного КК України; б) поставлення під кримінально-правову охорону суспільних відносин з реалізації права громадян на участь у виборчому процесі, процесі референдуму, а також процесі відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади; в) поставлення під кримінально-правову охорону суспільних відносин з реалізації права громадян на відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади, а також прав члена ініціативної групи з відкликання чи офіційного представника такої ініціативної групи. Для досягнення цієї мети слід внести зміни та доповнення до чинного КК України (відповідний законопроект додається).

6. Аргументовано, що за видовим об'єктом кримінальні правопорушення проти народного волевиявлення можуть бути поділені на а) кримінальні правопорушення, що посягають на суспільні відносини з реалізації виборчих або референдумного прав, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу чи процесу

референдуму, права на відкликання представника виборних органів чи посадової особи публічної влади, а також права на участь у виборчому процесі, процесі референдуму або процесі відкликання (ч.1, ч.2, ч.3 ст. 157, ст. 157¹ (у випадку криміналізації) та ч. 2 ст. 160; б) кримінальні правопорушення, що посягають на суспільні відносини з організації та проведення виборів або референдуму (ч.4 ст.157, ч. 5 ст. 157, ст. 158, ст. 158¹, ст. 158², ст. 158³, ст. 159, ст. 159¹, ч.1 ст. 160, ч.3 ст. 160). За часом вчинення кримінальні правопорушення проти народного волевиявлення можуть бути класифіковані на а) кримінальні правопорушення, які вчиняються виключно під час виборчого процесу чи процесу референдуму (ч. 1 ст. 157 в частині перешкоджання вільному здійсненню виборцем, учасником референдуму свого виборчого права або права брати участь у референдумі, прав та повноважень члена ініціативної групи референдуму або офіційного спостерігача), ст. 158¹, ст. 158³ (крім частини другої цієї статті в частині зберігання незаконно виготовленої чи підробленої виборчої документації, документації референдуму), ст. 159, ч. 1 ст. 159¹ (в частині подання завідомо недостовірних відомостей у фінансовому звіті про надходження та використання коштів виборчого фонду політичної партії, місцевої організації політичної партії, кандидата), ч. 2 та ч. 4 ст. 159¹ , ч. 1 ст. 160 (крім прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди членом виборчої комісії або комісії з референдуму), ч. 2 ст. 160 (крім пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди члену виборчої комісії або комісії з референдуму) ч. 3 ст. 160, ч. 4 ст. 160; б) кримінальні правопорушення, які вчиняються поза межами виборчого процесу чи процесу референдуму ст. 158², ч. 1 ст. 159¹ (в частині подання завідомо недостовірних відомостей у звіті політичної партії про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру); в) кримінальні правопорушення, які можуть вчинятися як під час виборчого процесу чи процесу референдуму, так і поза їх межами ч. 1 ст. 157 (в частині перешкоджання у виконання своїх повноважень членами виборчих комісій або комісії з референдуму), ч. 4 та ч. 5 ст. 157, ст. 158, ч. 2 ст. 158³ (в частині зберігання незаконно виготовленої чи підробленої виборчої документації, документації референдуму).

7. На підставі аналізу матеріалів практики та сучасної кримінально-правової доктрини обґрунтовано, що усталений тут підхід до визначення безпосередніх об'єктів діянь, передбачених ст. ст. 157-160 КК, як виборчих та референдумного прав громадян, потребує перегляду, що пов'язано із розвитком демократичних процесів та динамікою розвитку суспільних відносин.

Виборчі чи референдумне права в суб'єктивному сенсі, як і права та повноваження інших суб'єктів виборчого чи референдумного процесу, не можуть виступати об'єктом кримінально-правової охорони, оскільки, в разі вчинення посягання, вони не знищуються, не обмежуються, не вилучаються в їх носіїв. Суб'єктивне право, як сукупність певних правомочностей, взагалі не може зазнавати шкоди. Шкоди зазнає певний соціальний порядок, який складається з приводу реалізації зазначених прав чи повноважень. Механізм заподіяння шкоди безпосередньому об'єкту зумовлений структурою відповідних суспільних відносин, у зв'язку з чим, вирішення проблеми об'єкта діянь, передбачених ст. ст. 157-160 КК

поза цією структурою, фактично унеможлиблюється. Обмеження безпосередніх об'єктів зазначених діянь лише виборчими та референдумним правами призводить до визнання багатьох з них безоб'єктними посяганнями, оскільки при їх вчиненні суспільні відносини з реалізації виборчих чи референдумного прав шкоди не зазнають.

Аргументовано, що потерпілими від перешкоджання в межах ст. 157 КК мають визнаватися лише індивідуальні суб'єкти виборчого чи референдумного процесів, у зв'язку з чим, вказівка на «роботу виборчої комісії або комісії референдуму» в найменуванні цієї статті, а також вказівка на «ініціативну групу референдуму та комісію референдуму» у диспозиції передбаченої тут норми, має бути скасована. Дії осіб, які перешкождали діяльності колективних суб'єктів виборчого процесу або процесу референдуму, а також діяльності індивідуальних суб'єктів зазначених процесів в іншій, аніж передбачені в ч.1 та ч.2 ст. 157 КК спосіб, слід кваліфікувати за ст. 212²⁴ КУпАП.

На підставі застосування існуючих у вітчизняній теорії правил кваліфікації при конкуренції основного та додаткового об'єктів зазначено, що перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу або процесу референдуму має кваліфікуватися за сукупністю, якщо воно поєднане із: 1) розголошенням таємниці усиновлення (удочеріння), що вчинене службовою особою або працівником медичного закладу, яким відомості про усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи по роботі (ч.2 ст.168 КК); 2) незаконним позбавленням волі або викраденням людини, передбаченим ч.2 та ч.3 ст.146 КК; 3) незаконним введенням в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст.314 КК); 4) умисним вчиненням насильницьких дій, що мають характер мордування (ч.2 ст.126); 5) умисним заподіяння тяжкого тілесного ушкодження (ст.121), замахом на вбивство або вбивством (ст. 115); 6) умисним знищенням чи пошкодженням майна, вчиненим шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом (ч.2 ст.194 КК); 7) погрозою вбивством, що вчинена членом організованої групи (ч.2 ст.129 КК). В інших випадках перешкоджання, про яке йдеться у ч.1-3 ст.157 КК, має розглядатися як складний одиничний багатооб'єктний злочин.

8. На підставі структурного аналізу суспільних відносин з організації та проведення виборів або референдуму встановлено, що коло їх суб'єктів, на відмінну від суспільних відносин з реалізації виборчих чи референдумного прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого або референдумного процесів, є більш широким і включає до себе не тільки суб'єктів виборчого процесу чи процесу референдуму, а й інших суб'єктів, зокрема, органи ведення Державного реєстру виборців, архівні установи, осіб, які здійснюють внесок на підтримку політичної партії чи надають фінансову (матеріальну) підтримку для здійснення передвиборної агітації чи агітації референдуму, юридичних осіб, як адресатів непрямого підкупу, а також представників засобів масової інформації. Доведено, що зазначені відносини можуть мати як нематеріальний, так і матеріальний характер, а шкода заподіюється шляхом кримінально-протиправного впливу або на їх предмет, або на соціальний зв'язок, що зумовлює і наявність більш широкого кола криміноутворюючих ознак

діянь, наявність яких свідчить про здатність останніх заподіювати істотну шкоду відповідному об'єкту кримінально-правової охорони. Проте в будь-якому випадку, предметом кримінально-протиправного впливу, під час вчинення посягань на суспільні відносини з організації та проведення виборів чи референдуму, не можуть виступати суб'єкти цих відносин. Аргументовано, що незаконне втручання службової особи в діяльність виборчої комісії, комісії з референдуму або члена виборчої комісії, комісії з референдуму та ухилення члена виборчої комісії, комісії з референдуму від виконання своїх обов'язків у роботі комісії мають іншу спрямованість (їх об'єктом виступають суспільні відносини з організації та проведення виборів або референдуму), ніж дії, передбачені ч.1-3 ст. 157 КК, у зв'язку з чим, кримінальна відповідальність за них повинна встановлюватися окремими нормами. Встановлено, що в контексті ст.158¹ бюлетень є предметом суспільних відносин з організації та проведення виборів. Тому предметом передбаченого тут діяння не можуть бути підроблені та незаконно виготовлені виборчі бюлетені чи бюлетені для голосування на референдумі. Вони виступають засобами вчинення кримінального правопорушення, відповідальність за яке встановлена в ч. 2 ст.158¹ КК. Крім цього, предметом посягання, про яке йдеться у ч.2 ст.158¹ КК, можуть бути лише бюлетені, які є для винного чужими, тобто такими, що не отримані ним для здійснення власного виборчого чи референдумного права. Бюлетені не є предметом таких суспільних відносин, як авторитет органів державної влади. Тому їх викрадення, приховування чи знищення має розглядатися як однооб'єктне кримінальне правопорушення. Зазначено, що печатки виборчої комісії чи комісії з референдуму до предмету суспільних відносин, які охороняються ст. 158² КК, не належать.

Встановлено, що суспільні відносини, які охороняються статтею 158³ КК України, можуть виникати як щодо матеріальних, так і нематеріальних об'єктів. У першому випадку предметом таких відносин виступає виборча документація або документація референдуму, печатки виборчої комісії чи комісії з референдуму, а також виборчі скриньки з бюлетенями (такими є лише скриньки в яких знаходяться бюлетені, інакше вони можуть розглядатися лише як предмет відносин власності). Саме на ці предмети спрямовується кримінально-протиправний вплив, завдяки чому вони набувають ознак предмета злочину. У другому випадку предметом суспільних відносин виступає такий нематеріальний об'єкт, як інформація, засобами кримінально протиправного впливу на яку мають визнаватися «інтелектуально» підроблена або незаконно виготовлена виборча документація, документація референдуму, а також завідомо недостовірні відомості. Аргументовано, що «матеріально» підроблена виборча документація, документація референдуму має розглядатися як предмет злочину, передбаченого ч.2 ст. 158³ КК, а «інтелектуально» підроблена - як засіб його вчинення. «Інтелектуально» підроблена виборча документація, документація референдуму завжди пов'язана з внесеними до неї завідомо недостовірними відомостями. Тому в контексті ч.2 ст. 158³ КК, де включення до виборчої документації чи документації референдуму завідомо недостовірних відомостей позиціонується як окрема форма об'єктивної сторони цього діяння, при диференціації зазначених понять в основу має бути покладений

характер такої документації: якщо вона має особистий характер (заява, подання тощо), мова йде про документацію, що містить завідомо недостовірні відомості; в інших випадках має місце «інтелектуально» підроблена виборча документація, документація референдуму.

Доведено, що ч.1 ст. 158³ КК є прикладом надмірної криміналізації і має бути скасована, оскільки передбачені тут дії не здатні заподіювати істотної шкоди суспільним відносинам з організації та проведення виборів або референдуму. Протидія підписанню протоколу до його остаточного заповнення чи не на засіданні комісії, яка за своєю суттю не є фальсифікацією, цілком можлива адміністративно правовими заходами.

Встановлено, що основним безпосереднім об'єктом діяння, передбаченого ст. 159 КК, є суспільні відносини з вільного формування волі виборців чи учасників референдуму, як складова суспільних відносин з проведення виборів. Зазначене розуміння спрямованості порушення таємниці голосування обумовлює необхідність корегування такої ознаки об'єктивної сторони цього діяння, як час його вчинення, під яким слід розуміти лише час, протягом якого відбувається голосування.

Доведено, що предметом суспільних відносин з організації виборів, що охороняються ч.1 ст. 159¹ КК, є інформація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру або інформація про надходження та використання коштів виборчого фонду. Саме вона піддається кримінально протиправному впливу і може вважатися предметом зазначеного кримінального правопорушення. Засобами вчинення діяння, передбаченого ч.1 ст. 159¹ КК, є недостовірні відомості, за допомогою яких здійснюється негативний вплив на інформацію. Паритет можливостей суб'єктів виборчого чи референдумного процесів при проведенні ними агітації, як певне нематеріальне явище, є предметом суспільних відносин з організації виборів чи референдуму, які охороняються ч.2 ст. 159¹ КК. Цей елемент структури згаданих відносин є предметом кримінально-протиправного впливу(предметом кримінального правопорушення), у зв'язку з чим, як такі не можуть виступати грошові кошти, майно, пільги, послуги тощо, що виконують функцію засобу вчинення кримінального проступку, передбаченого ч.2 ст. 159¹ КК.

Аргументовано, що предметом кримінально-протиправного впливу під час вчинення діяння, передбаченого ч.3 ст.160 КК, виступає вільне формування волі виборця, яке є складовою суспільних відносин з організації виборів чи референдуму. Ця обставина має бути відображена шляхом впровадження до КК терміна «непрямий підкуп» з позиціонуванням цього діяння, як самотійного кримінального правопорушення.

9. На підставі критичного аналізу існуючих у вітчизняній кримінально-правовій доктрині підходів до визначення поняття кримінально-правової охорони доведено, що її сутність полягає у встановленні законодавцем кола відповідних суспільних відносин, та у визначенні ним ознак діянь, які здатні заподіювати їм істотну шкоду чи створювати загрозу її заподіяння. До криміноутворюючих ознак посягань на суспільні відносини з реалізації виборчих чи референдумного прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу або процесу референдуму,

насамперед, належать спосіб та засіб їх вчинення, а також ознаки спеціального суб'єкта.

10. У результаті дослідження криміноутворюючих ознак правопорушень проти суспільних відносин з реалізації виборчих або референдумного прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів процесу виборів чи референдуму обґрунтовано необхідність повернення до диспозиції норми, передбаченої ч. 1 ст. 157 КК, вказівки на підкуп, як самостійний спосіб перешкоджання у здійсненні виборчих або референдумного прав. Суб'єктами пасивного підкупу (ч.1 ст.160) та адресатами підкупу (ч.2 ст. 160) можуть виступати лише члени виборчої комісії або комісії з референдуму та офіційні спостерігачі, які, у разі відхилення пропозиції неправомірної вигоди, мають визнаватися потерпілими від злочину, передбаченого ч.2 ст. 160 КК, що буде повністю відповідати положенням профільного виборчого та референдумного законодавства, яке позиціонує підкуп як спосіб перешкоджання у здійсненні не тільки прав, а й повноважень відповідних суб'єктів процесу виборів чи референдуму. Зазначено, що спрямованість перешкоджання та підкупу на пряму залежить від соціальної характеристики їх потерпілого та адресата. Виходячи з цього а) перешкоджання здійсненню виборцем, кандидатом чи учасником референдуму свого виборчого права або права брати участь у референдумі, вчинене шляхом підкупу має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 157 КК; б) перешкоджання реалізації своїх повноважень членом виборчої комісії чи комісії з референдуму або офіційним спостерігачем, вчинене шляхом підкупу - за ч. 2 ст. 160 КК; в) перешкоджання реалізації своїх повноважень головою або членом ЦВК, головою окружної, територіальної чи дільничної комісії або його заступником, вчинене шляхом підкупу - за ст. 369 КК. Доведено, що диспозицію ч.1 ст.157 КК слід доповнити вказівкою на службових осіб виборчих комісій чи комісій з референдуму, що буде сприяти вирішенню проблеми розмежування цього діяння із суміжними складами, зокрема передбаченими ст. ст. 350 та 352 КК.

Аргументовано, що перешкоджання здійсненню виборчих чи референдумного прав громадян, прав та повноважень інших суб'єктів виборчого процесу, поєднане з обманом, можливе виключно шляхом безпосереднього впливу на потерпілу особу. Використання обману, який не пов'язаний з таким впливом, може розглядатися лише як посягання на суспільні відносини з організації та проведення виборів чи референдуму, оскільки в цих випадках він спрямований не на потерпілого, а на інші структурні елементи - предмет чи соціальний зв'язок, що цілком погоджується з механізмом заподіяння шкоди зазначеним суспільним відносинам. Це стосується й інших способів перешкоджання, передбачених ч.1 та ч.2 ст. 157.

Зазначено, що як самостійний спосіб перешкоджання, примушування в межах ч.1 ст. 157 КК, може полягати лише в погрозі розголошення відомостей, які потерпіла особа чи її близькі родичі бажають зберегти у таємниці, а також погрозі обмежити права і свободи потерпілого (звільнити з роботи, відрахувати з навчального закладу тощо). Інші дії (наприклад, здійснення поміток на зворотному боці запрошень на вибори із вказівкою прізвища кандидата, за якого треба голосувати) примушування не утворюють і мають розглядатися як адміністративне правопорушення (ст. 212²⁴ КУпАП). Доведено, що знищення чи пошкодження майна, навіть того, що

використовується з метою проведення передвиборної агітації, зокрема, агітаційних банерів, яке не пов'язане з безпосереднім впливом на потерпілу особу, складу злочину, передбаченого ч. 2 ст.157 КК не утворює і може розглядатися лише як посягання на власність.

З метою подолання правової невизначеності між основним та кваліфікованим складами перешкоджання, передбаченими ч.1 та ч.2 ст.157 КК (буквальне тлумачення ч.2 ст.157 КК дозволяє укласти, що її застосуванню має передувати перешкоджання, поєднане з обманом або примушуванням, що суперечить основній ідеї законодавця щодо диференціації відповідальності за перешкоджання здійсненню прав чи повноважень осіб, зазначених у ч.1 ст.157) згадані тут діяння мають розглядатися як самостійні кримінальні правопорушення. Аргументовано, що чинна редакція ч. 1 ст.157 КК не охоплює собою перешкоджання здійсненню права на участь у виборчому процесі чи процесі референдуму, у тому числі і права на проведення передвиборної агітації або агітації референдуму, хоча такі дії є достатньо суспільно небезпечними і потребують криміналізації. Ст. 157 КК не може застосовуватися і в тих випадках, коли має місце перешкоджання діяльності осіб, які хоча певним чином і причетні до виборчої чи референдумної кампанії (водії залучених до кампанії транспортних засобів, технічні працівники, ІТ-спеціалісти, поліцейські та ін.), але не є ні суб'єктами, ні учасниками виборчого чи референдумного процесів. У таких випадках, за наявності підстав, можуть застосовуватися інші норми Особливої частини КК, що передбачають відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю, життю, авторитету органів державної влади тощо. Дії, передбачені ч.1 ч.3 ст. 157 КК, мають визнаватися закінченими з моменту вчинення перешкоджання, незалежно від реакції адресата такого впливу.

Зазначено, що вітчизняна судова практика, відповідно до якої одержання особою неправомірної вигоди для передачі її не безпосередньо виборцям, а іншим суб'єктам для подальшого здійснення підкупу, розглядається як посередницька діяльність винного в межах ч. 1 ст. 160 КК, є необґрунтованою, що зумовлює необхідність впровадження у норми про підкуп у межах розділу V Особливої частини конструкцій, які притаманні корупційним кримінальним правопорушенням. Посередницька діяльність має розглядатися як співучасть або у вчиненні перешкоджання, якщо адресатами підкупу виступають виборці чи кандидати, або у вчиненні підкупу, якщо його адресатами є члени комісії або офіційні спостерігачі. Констатовано, що службовими особами виборчих комісій чи комісії з референдуму мають визнаватися лише особи, які виконують організаційно-розпорядчі функції - Голова та члени ЦВК, голова та заступники територіальних, окружних та дільничних виборчих комісій. Члени окружних чи територіальних виборчих комісій можуть визнаватися службовими особами лише за умови надання їм організаційно-розпорядчих функцій колегіальним рішенням такої комісії. Офіційні спостерігачі до службових осіб не належать.

Аргументовано, що незаконне втручання службової особи в діяльність виборчої комісії, комісії з референдуму або члена виборчої комісії, комісії з референдуму

може вчинятися лише шляхом вимоги чи вказівки, що зумовлює необхідність повернення до попередньої редакції відповідної норми.

Доведено, що злочин, передбачений ч.1 ст.158¹ КК має визнаватися закінченим з моменту вчинення хоча б однієї із зазначених тут альтернативних дій. У випадках, коли винна особа вчинила одну або декілька дій, але не встигла вчинити іншу дію із тих, які охоплювались її умислом, скоєне слід розглядати як закінчений злочин за виконаними діями, а незавершена дія окремої кваліфікації, як замах на злочин, не потребує. Встановлено, що виходячи із специфіки такого предмета як бюлетень, коли будь-які дії з його пошкодження (розлив рідини, відривання шматка, здійснення надписів тощо) призводять до повної втрати їм свого функціонального призначення, диференціація дій щодо бюлетня на пошкодження та знищення в межах ч.2 ст.158¹ КК, є зайвою (мова може йти лише про знищення бюлетеня), у зв'язку з чим, вказівку на пошкодження у ч.2 ст.158¹ КК слід скасувати. Зазначено, що обов'язковими ознаками об'єктивної сторони діяння, передбаченого ст. 158² КК є час (передбачений профільним законодавством період зберігання виборчої документації або документації референдуму) та місце (архівні установи або ЦВК України) його вчинення.

11. Доведено, що суспільно-небезпечні наслідки посягань на народне волевиявлення мають бути уніфіковані. Аргументовано, що під такими слід розуміти визнання голосування на дільниці недійсним (коло підстав для визначення голосування на виборчій дільниці чи дільниці референдуму недійсним слід розширити шляхом внесення відповідних змін до профільного виборчого та референдумного законодавства) та визнання голосування таким, що не відбулося. Зазначені наслідки є найбільш небезпечними кваліфікуючими ознаками згаданих кримінальних правопорушень, що обумовлює необхідність їх диференціації на рівні окремих частин відповідних статей V розділу Особливої частини КК. Вказівка на неможливість проведення підрахунку голосів, встановлення підсумків голосування чи результатів виборів або референдуму, що міститься у ч.5 ст 157 КК, є необґрунтованою і має бути скасована. Ухилення члена виборчої комісії чи члена комісії з референдуму від виконання своїх обов'язків має пов'язуватися лише із зривом роботи цих комісій у день голосування. Згаданий наслідок може бути спричинений і перешкоджанням члену виборчої комісії чи комісії з референдуму у здійсненні своїх повноважень, що має знайти відображення в межах ст. 157 КК. Обґрунтовано, що суспільно-небезпечні наслідки посягань на народне волевиявлення можуть інкримінуватися винній особі лише в тому разі, коли вони спричинені завідомо.

12. Розмежування продовжуваних та повторних кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення повинне здійснюватись на основі таких базових положень: а) продовжувані кримінальні правопорушення є сукупністю тотожних діянь, об'єднаних єдиним кримінально протиправним наміром, тобто до вчинення першого з цих діянь особа усвідомлює, що для реалізації свого наміру необхідно вчинити декілька таких діянь, кожне з яких є певним етапом у реалізації єдиного умислу винного (наприклад, послідовне надання неправомірної вигоди декільком виборцям за заздалегідь підготовленим списком, з отриманням для цього певної суми

грошей, незаконне отримання декількох бюлетенів у разі одночасного проведення різних типів виборів, незаконне опускання бюлетенів до виборчої скриньки за своїх родичів, коло яких є заздалегідь визначеним, незаконне надання бюлетеня особі замість членів її родини чи близьких родичів тощо); б) повторні кримінальні правопорушення характеризуються самостійним умислом на вчинення кожного з них як закінченого діяння (наприклад, надання неправомірної вигоди різним виборцям за наявності окремого умислу щодо підкупу кожного з них, незаконне надання бюлетенів різним особам замість виборців, які не приймали участі у голосуванні тощо). Повторність, як кваліфікуюча ознака діянь, передбачених V розділом Особливої частини, має знайти відображення і в межах статті 157 КК.

13. Визначено диференціацію та індивідуалізацію як самостійні методи здійснення кримінально-правової політики держави в напрямку встановлення оптимального балансу між повноваженнями законодавця та дискреційними повноваженнями суду при вирішенні питань щодо кримінальної протиправності діяння, його караності, а також настання інших кримінально-правових наслідків вчиненого правопорушення. Встановлено, що сучасний етап розвитку кримінально-правових приписів щодо протидії посяганням на народне волевиявлення характеризується надмірним використанням методу диференціації, що у свою чергу, породжує суттєві складнощі при обґрунтуванні суспільної небезпеки окремих діянь та встановлених санкцій за їх вчинення, а в підсумку призводить до штучного обмеження меж судової дискреції, у зв'язку з чим зазначений вище баланс у згаданій сфері не може бути визнаний оптимальним;

14. Доведено необхідність доповнення чинного КК України таким видом додаткового покарання, як позбавлення виборчих або референдумного прав, що може бути здійснено шляхом реформування ст.55 КК. Воно має передбачатися як додаткове обов'язкове у разі вчинення:

1) умисного подання виборцем до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про себе (ч.1 ст. 158); 2) отримання виборчого бюлетеня чи бюлетеня для голосування на референдумі від особи, яка не має права його надавати (ч.1 ст. 158¹); 3) голосування виборцем, учасником референдуму більше одного разу (ч.1 ст.158¹); 4) незаконного опускання виборчого бюлетеня чи бюлетеня для голосування на референдумі до виборчої скриньки (ч.1 ст.158¹); 5) включення кандидатом до виборчої документації завідомо недостовірних відомостей (ч.2 ст.158³); 6) порушення таємниці голосування (ч.1 ст.159). В інших випадках позбавлення виборчих чи референдумного прав може застосовуватися на розсуд суду, виходячи з того, що зловживання цими правами напряму обумовило механізм вчинення відповідного кримінального правопорушення проти народного волевиявлення.

15. Встановлено, що за своєю кримінально правовою природою норма, передбачена ч.5 ст. 160 КК, не є окремим випадком дійового каяття, оскільки суттєво відрізняється від останнього як умовами, так і підставами застосування. Вона спрямована на стимулювання позитивної посткримінальної активності учасників підкупу з його розкриття і вирішення проблеми високого рівня латентності цього діяння.

Від звільнення особи від кримінальної відповідальності за підкуп на підставі ч.5 ст 160 КК слід відрізняти ситуації, коли особа, отримавши пропозицію про вчинення підкупу не має на меті його вчиняти та звертається до правоохоронних органів, внаслідок чого на підставі згоди про конфіденційне співробітництво залучається до проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 275 КПК). Положеннями щодо спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності має бути доповнена і ст. 159¹ КК.

16. Доведено, що уніфікації правозастосовної практики у сфері застосування спеціальної конфіскації за кримінальні правопорушення проти народного волевиявлення перешкоджає подвійна правова природа цього інституту (ст.96² КК та ст. 100 КПК), яка має бути подолана шляхом чіткої диференціації її матеріально правової та процесуально-правової складової.

17. Аргументовано, що вказівку у п.3 ч.1 ст 65 КК на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення слід скасувати і впровадити таку категорію, як особливості конкретного кримінального правопорушення. У площині посягань проти народного волевиявлення до таких особливостей можуть бути віднесені: мотиви вчинення цих правопорушень, заподіяння ними похідних шкідливих наслідків, обставини, пов'язані з кількісними ознаками їх складів, вчинення більш небезпечного з діянь, що передбачені у відповідному складі як альтернативні, наявність у вчиненому одночасно декількох дій, які передбачені як альтернативні, кількість кримінально протиправних епізодів у межах продовжуваного діяння.

18. Встановлено, що висновки органу пробації, у тому числі і щодо ризиків вчинення обвинуваченим нового кримінального правопорушення, мають для суду суто рекомендаційний характер, а їх врахування (неврахування) належить до сфери його дискреційних повноважень. У зв'язку з цим пропозиції наділити згадані ризики та інші обставини, встановлені органом пробації в досудовій доповіді, статусом однієї із загальних засад призначення покарання, слід визнати необґрунтованими, оскільки вони суперечать принципу призначення покарання виключно судом.

19. Зазначено, що характер участі співучасника кримінального правопорушення, тобто його функціонал, визначений на законодавчому рівні і не може бути змінений у судовому порядку. Тому його врахування чи неврахування до сфери дискреційних повноважень суду не належать. До неї належить лише ступінь такої участі, у зв'язку з чим, вказівку на «характер» у ч.5 ст.68 КК треба скасувати.

20. Доведено, що підстави застосування ст.69 КК не повинні пов'язуватися лише з пом'якшуючими обставинами, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Доречним є також встановлення в диспозиції ч.1 ст.69 переліку обставин, які надають суду право призначити покарання нижче від найнижчої межі, а які - перейти до іншого більш м'якого виду основного покарання.

21. Обґрунтовано, що підстави застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням (загальний вид) не повинні пов'язуватися з тяжкістю кримінального правопорушення, а мають обмежуватися виключно даними про особу винного. У практиці протидії кримінальними правопорушенням проти народного волевиявлення домінує спеціальний вид звільнення від відбування покарання з випробуванням (на підставі угод), де дискреційні повноваження суду не виходять за

межі оціночних понять, що є підставами для відмови в затвердженні угоди, а також питання щодо тривалості іспитового строку та переліку обов'язків, які покладає суд на звільнену особу.

22. Встановлено, що у кримінальних провадженнях за ст. ст. 157-160 КК укладаються виключно угоди про визнання винуватості, навіть у тих випадках, коли в них беруть участь потерпілі. У межах угоди про визнання винуватості сторони узгоджують призначення: а) мінімального розміру штрафу, встановленого санкцією відповідної статті(частини статті) Особливої частини КК; 2) розміру штрафу, нижче від найнижчої межі, встановленої санкцією відповідної статті Особливої частини КК; 3) штрафу в максимальному розмірі, передбаченому санкцією відповідної статті (частини статті) Особливої частини КК; 4) штрафу, як більш м'якого покарання, не передбаченого санкцією відповідної статті (частини статті) Особливої частини КК; 5) максимального строку обмеження волі, встановленого санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК із застосуванням ст. 75 КК; 6) мінімального строку позбавлення волі встановленого санкцією статті (частини статті) Особливої частини КК із застосуванням ст. 75 КК; 7) мінімального строку позбавлення волі із застосуванням ч.3 ст 68 та ст.75 КК; 8) позбавлення волі, нижче від найнижчої межі, встановленої санкцією статті (частини статті) із застосуванням ст. 75 КК. Зустрічаються і випадки узгодження сторонами покарання у виді позбавлення волі на строк, який перевищує встановлену в санкції відповідної статті (частини статті) мінімальну межу. Але в такому разі теж застосовується ст.75 КК. Випадків призначення судами на підставі угоди про визначення винуватості реального покарання у виді обмеження чи позбавлення волі не виявлено.

23. Доведено, що на відміну від спеціальної конфіскації, яка має обов'язковий характер, кримінально-правові заходи, передбачені ст.96² КК, такого характеру не мають, тобто і питання щодо наявності чи відсутності підстав, і питання щодо застосування чи незастосування цих заходів до юридичної особи знаходяться у сфері дискреційних повноважень суду. У разі вчинення в інтересах юридичної особи діяння, передбаченого ст. 160 КК, судом може бути застосована не тільки ліквідація юридичної особи, а й штраф. Штраф, у випадку вчинення зазначеного діяння, може бути застосований і на підставі угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила це правопорушення.

24. Аргументовано, що застосування норм розділу XIV¹ Загальної частини до політичної партії чи громадської організації, як учасників виборчого чи референдумного процесів, є можливим за наявності двох умов: а) діяння, передбачені ч.2 - ч.4 ст.159¹ та ст.160 КК мають бути вчинені лише їх уповноваженими особами; б) має бути наявним зв'язок між вчиненим діянням та політичною партією чи громадською організацією (використання авторитету політичної партії чи громадської організації для полегшення вчинення зазначених діянь, укладання від імені згаданих суб'єктів договорів, під виглядом яких вчиняються посягання, передбачені ч.2 - ч.4 ст.159¹ чи ст.160, надання неправомірної вигоди з метою ухилення політичної партії чи громадської організації від адміністративної, фінансової чи цивільно правової відповідальності тощо).

25. Встановлено, що випадки застосування судами за вчинення кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення покарань у виді обмеження чи позбавлення волі з їх реальним відбуванням, є поодинокими. Основними формами реалізації кримінальної відповідальності тут виступають покарання у виді штрафу та загальний і спеціальний види звільнення від відбування покарання у виді обмеження чи позбавлення волі з випробуванням.

Така ситуація зумовлена, насамперед, наявністю дискреційних повноважень суду і в цілому заслуговує на позитивну оцінку, оскільки знаходиться у площині загальноєвропейської тенденції до гуманізації форм реагування на вчинене кримінальне правопорушення. Разом з тим, слід підкреслити, що такий висновок не усуває актуальності пошуку оптимального балансу між використанням методу диференціації та індивідуалізації при здійсненні кримінальної політики щодо протидії посяганням на народне волевиявлення.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Kharytonov, E., Kharytonova, O., Kharytonova, T., Kolodin, D., & Tolmachevska, Y. (2019). Human rights as the basic value of the concept of private law in modern Europe. *Amazonia Investiga*, 8(20), 477-485. URL : <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/177/153>
2. Kolodin, D., Kolodina, A., & Kaminskyi, P. (2019). The protection of suffrage through legal remedies. *Amazonia Investiga*, 8(22), 344-349. URL : <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/534/504>
3. Kharytonov, E., Kharytonova, O., Kolodin, D., & Tkalych, M. (2020). The Covid-19 Pandemic and the Rights of the Individual in Terms of Private and Public Law. *Ius Humani. Law Journal*, 9(II), 225-250. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/509e0a82-ab46-4d0d-bee0-4943b944bfe9/content>
4. Kolodin D., Kedyk V., Bersh A. The subject of criminal offenses against the voting rights of citizens: current issues. *Journal of law and political sciences (JLPS)*. 2022. Vol. (34), issue 3 P. 429-448. URL : https://drive.google.com/file/d/1_xmaprJIXMYMOzPy8aOEltGJL3La0WQ0/view
5. Kolodin D., Fedorova T., Ahapova K. The influence of European standards of democratic elections on the criminal-legal protection of the electoral system of Ukraine. *Journal of law and political sciences (JLPS)*. 2023. Vol. (39). Iss. (4) P. 142-161 URL : <https://drive.google.com/file/d/19OXeScePCsKJmSTKB2Op7KjOnQqOudit/view>
6. Колодін Д. О., Федоров В. А. Відповідальність за злочини у сфері виборчих прав за законодавством ФРН та України: порівняльна характеристика. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. №1. С.196-201. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1213408.pdf>
7. Колодін Д. О. Загальні підходи до визначення об'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 5, том 1. С. 87-91 URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/nvppp_2021_5%281%29__18.pdf
8. Колодін Д. О., Степаненко О. В. Кваліфікація кримінальних правопорушень при конкуренції кримінально-правових норм. *Право і суспільство*. 2022. №2. С. 222-227. URL : <https://elar.naia.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/0345ef44-c645-4fde-b310-ed354c1e65cd/content>
9. Колодін Д. О., Степаненко О. В. Порівняльний метод в кримінально-правовому дослідженні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. №1. 181-185. URL : http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/30.pdf
10. Колодін Д. О., Веретільник А. І. Стан дослідження кримінально-правової охорони виборчого процесу в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 34-37. URL : http://www.lsej.org.ua/7_2022/5.pdf

11. Колодін Д. О., Василюк Р. А. Стан кримінально-правової охорони виборчого процесу: порівняльно-правовий аналіз законодавства України та Франції. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 357-361. URL : <https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/0cf874e7-fa71-4957-8e24-0fc716066458/content>
12. Колодін Д. О., Степаненко О. В. Кваліфікація кримінальних правопорушень: поняття та значення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 1 (79). С. 169-173. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2023/27.pdf
13. Колодін Д. О., Степаненко О. В. Щодо питання методології наукових досліджень проблем кримінального права. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 289-293. URL : <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/288/275>
14. Колодін Д. О. Принципи загального та рівного виборчого права громадянина: передумови кримінально-правової охорони. *Юридичний вісник*. 2022. № 6. С. 56-61. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v6_2022/7.pdf
15. Колодін Д. О. Досвід кримінальної охорони виборчої системи у законодавстві європейських країн. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 147-150. URL : <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2022/2/30.pdf>
16. Колодін Д. О. Міжнародні правові стандарти як передумова встановлення кримінальної відповідальності за порушення виборчих прав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 119-121. URL : http://lsej.org.ua/11_2022/24.pdf
17. Колодін Д. О. Сучасна система кримінальних правопорушень, які посягають на виборчу систему України. *Правові новели*. 2022. №17. С. 265-269. URL : http://legalnovels.in.ua/journal/17_2022/36.pdf
18. Колодін Д. О. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти виборчої системи в Україні в науковій доктрині останнього десятиліття. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. № 98. С. 15-20. URL : <http://apdp.in.ua/v98/3.pdf>
19. Колодін Д. О. Кримінально-правова охорона виборчої системи та виборчих прав громадян: порівняльно-правовий аспект. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 208-211. URL : <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/338/325>
20. Колодін Д. О. Відповідальність за кримінальні правопорушення проти виборчої системи: історичний аспект. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 66-71. URL : http://legalnovels.in.ua/journal/20_2023/9.pdf
21. Колодін Д. О. Об'єкт кримінальних правопорушень проти виборчої системи України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 736-738. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2023/174.pdf
22. Колодін Д. О. Окремі питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти виборчої системи України. *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 172-176. URL : http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2023/26.pdf
23. Колодін Д. О. Щодо суб'єктного складу кримінальних правопорушень проти виборчої системи України. *Держава та регіони*. 2023. № 3 (81). С. 341-345. URL : http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/54.pdf

24. Колодін Д. О. Класифікація кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 72-74. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/16>

25. Колодін Д. О. До питання диференціації покарань за посягання на народне волевиявлення у чинному кримінальному законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 585-588. URL : http://lsey.org.ua/8_2024/141.pdf

26. Колодін Д. О. Позбавлення виборчих або референдумних прав як самостійний вид покарання. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 486-491. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/4_2024/70.pdf

27. Колодін Д. О. Диференціація як метод кримінально-правової політики: ретроперспектива у вітчизняній кримінальній науці. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 280-285. URL: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.36>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати:

28. Колодін Д.О. Кваліфікації порушення рівноправності громадян. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. № 6. С. 35-40. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=jipu_2018_6_8

29. Колодін Д. О. Дослідження останніх змін у КК України щодо фальсифікації підсумків голосування. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15-16 травня 2015 р.) : у 2 т. / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2015. Т. 2. С. 194-196. URL : <http://hdl.handle.net/11300/2306>

30. Колодін Д. О. Аналіз змін у КК України щодо фальсифікації підсумків голосування та інших злочинів проти виборчих прав. *Актуальні проблеми теорії кримінальної законотворчості та практики її застосування* : Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція. (м. Одеса, 27 грудня 2016 року). Одеса, 2016. С. 38-41. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/items/73dd4245-78f8-4d61-a463-8bb3472c00cf>

31. Колодін Д. О. Проблеми кваліфікації порушення рівноправності громадян за об'єктом злочину. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.) У 2-х т. Т.2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 257-259. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/items/57217d05-bd1e-454d-b7f5-50170823d1d9>

32. Колодін Д. О. До питання про значення родового об'єкту кримінальних правопорушень. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 травня 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса :

Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 181-184. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/items/2dca1120-755b-4d61-b4b1-3f1e32719ec3>

33. Колодін Д. О. До питання про міжнародні правові стандарти виборчого права. *Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) Укладачі: Є. Л. Стрельцов, В. П. Кедик. Відп. редактор Є. Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА», 2022. С. 70-72. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e24bac0d-072a-4f55-9514-9d6b30d86771/content>

34. Колодін Д.О. Виборча документація як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст.158-2 КК України. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2023 р.) Львів-Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 325-327. URL : <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/191>

35. Колодін Д. О. Фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму: кримінально-правові аспекти. *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 14 березня 2023 р.) Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 183-185. URL : <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/192/5900/13142-1>

36. Колодін Д. О. Виборча система як об'єкт кримінально-правової охорони = ELECTORAL SYSTEM AS AN OBJECT OF CRIMINAL LAW PROTECTION. *Modern Science: Processes of Globalisation and Transformation: INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE* (Riga, April 21-22, 2023). Latvia : «Baltija Publishing». P. 81-83. URL : <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/324>

37. Колодін Д.О. Покарання за кримінальні правопорушення проти виборчої системи. *Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу: реалії та перспективи* : Всеукраїнська науково-практична конференція. (м. Запоріжжя, 18 травня 2023 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 190-192. URL : <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/220>

38. Колодін Д. О. Особливості об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 158-1 КК України. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.). Львів – Торунь :Liha-Pres, 2023. С. 204-206. URL : <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/222/5902/13161-1>

39. Колодін Д. О. Окремі питання диференціації кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення. *The latest law developments* : International scientific conference. (April 3–4, 2024. Wloclawek, Republic of Poland). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 256-260. URL : <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/457/14180/29713-1?inline=1>

40. Колодін Д. О. Наслідки як ознака складу кримінальних правопорушень проти виборчих та референдумних прав громадян. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану* : міжнародна науково-практична конференція. (17 травня 2024 р.). Львів – Торунь : 2024. С. 299-304. URL : <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/275/10068/22705-1>

41. Колодін Д. О. До питання об'єкта кримінальних правопорушень проти виборчих та референдумних прав громадян. *SCIENTIFIC INNOVATIONS IN LAW AMIDST THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON THE LEGAL SYSTEM* : International scientific conference. (February 7–8, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 286-289. URL : <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/436/14179/29823-1?inline=1>

АНОТАЦІЯ

Колодін Д. О. Концептуальні засади кримінально-правової охорони народного волевиявлення в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

У дисертації запропоновано якісно нову цілісну законодавчу модель кримінально-правової охорони народного волевиявлення, як вирішальної складової безпосередньої демократії в Україні.

Виокремлено етапи науково-теоретичного становлення питань кримінально-правової охорони виборчих прав громадян у вітчизняній науці кримінального права.

Зроблено висновок, що сучасна кримінально-правова методологія має включати до себе не тільки комплекс наукових методів пізнання, а й методологічні принципи, методологічні підходи та концептуальні ідеї, концепції щодо визначення самого предмета дослідження. Обґрунтовано, що у кримінальному праві принципове методологічне значення має концепція об'єкта кримінально-правової охорони.

Доведено, що саме концепція об'єкта, як охоронюваних КК суспільних відносин, робить можливим принципово новий підхід до визначення об'єкта діянь, передбачених ст.ст. 157-160 КК, як народного волевиявлення в Україні.

Визначено поняття народного волевиявлення, як об'єкта кримінально-правової охорони. Здійснено класифікацію кримінальних правопорушень проти народного волевиявлення. Обґрунтовано необхідність уніфікації суспільно-небезпечних наслідків посягань на народне волевиявлення. Запропоновано розуміння диференціації та індивідуалізації як самостійних методів здійснення кримінально-правової політики держави. Обґрунтовано доповнення чинного КК України таким видом додаткового покарання, як позбавлення виборчих або референдумного прав.

Ключові слова: об'єкт кримінального правопорушення, суспільні відносини, виборче право, референдумне право, народне волевиявлення, кримінально-правова

охорона, криміноутворюючі ознаки, кримінально-правова політика, диференціація, індивідуалізація.

SUMMARY

Kolodin D.O. Conceptual principles of criminal-legal protection of people's will expression in Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Law in the specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal enforcement law. – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2025.

The dissertation is the first special comprehensive study of theoretical and practical problems of criminal-legal protection of people's will expression in Ukrainian criminal law science.

The dissertation proposes a qualitatively new and comprehensive legislative model for the criminal-legal protection of people's will as a decisive component of direct democracy in Ukraine.

Based on the analysis of domestic doctrine, the study identifies the stages of the scientific and theoretical development of issues related to the criminal-legal protection of citizens' electoral rights within the national criminal law science.

It has been concluded that modern criminal-legal methodology should encompass not only a set of scientific methods of cognition but also methodological principles, methodological approaches, and conceptual ideas and conceptions for defining the subject of the research. It has been substantiated that in criminal law, the concept of the object of criminal-legal protection holds fundamental methodological significance, from this perspective, the essence and structure of this concept are determined, ultimately revealing the mechanism of harm caused by various criminal offenses.

It has been argued that it is the concept of the object as protected by the Criminal Code social relations that makes possible a fundamentally new approach to determining the object of the actions provided for in Articles 157-160 of the Criminal Code, as an expression of the people's will in Ukraine.

It has been proven that the most common approach in academic and practical legal sources, which defines the object of the acts under Articles 157-160 of the Criminal Code as electoral and referendum rights of citizens, is unacceptable as it is, on the one hand, artificially narrows the concept, creating a serious conflict between the title of the relevant section and its content while depriving certain offenses of their immediate object, and on the other hand, it obscures the true focus of these criminal offenses, which lies in the sphere of people's will as a component of direct democracy.

The criminal-legal concept of people's will as an object of criminal-legal protection has been defined as a set of homogeneous social relations related to the formation of elected bodies and public authority officials, the recall of representatives of elected bodies or public authority officials by people's initiative, as well as the adoption of legally binding decisions on matters of national and local significance.

A classification of criminal offenses against people's will has been carried out.

It has been argued that harm to social relations concerning the exercise of electoral or referendum rights, as well as the rights and powers of other participants in the electoral or referendum processes, is inflicted through direct influence on the subject of such relations, meanwhile, harm to social relations related to the organization and conduct of elections or referendums is caused through criminally unlawful influence on their object or social connection.

It has been proven that victims of obstruction under Article 157 of the Criminal Code should be recognized solely as individual participants in the electoral or referendum processes.

The necessity of unifying the socially dangerous consequences of encroachments on the expression of the people's will has been substantiated. It has been proven that these should be understood as the recognition of voting at the polling station as invalid and the recognition of voting as not having taken place.

It has been established that these consequences represent the most severe qualifying features of the mentioned criminal offenses, which necessitates their differentiation at the level of separate parts of the relevant articles in Section V of the Special Part of the Criminal Code.

A position has been argued according to which the failure of an election commission member or a referendum commission member to fulfill their duties should be linked exclusively to the disruption of these commissions' work on election day. This consequence may also result from obstructing an election commission or referendum commission member in the exercise of their powers, which should be reflected within Article 157 of the Criminal Code.

It has been concluded that the socially dangerous consequences of offenses against people's will can be imputed to the perpetrator only if they were knowingly caused.

A conceptual understanding of differentiation and individualization as independent methods of implementing the state's criminal-legal policy has been proposed.

It has been established that the current stage of development of criminal-legal provisions aimed at countering offenses against people's will is characterized by the excessive use of the differentiation method.

A position has been substantiated regarding the need to amend the current Criminal Code of Ukraine by introducing an additional type of punishment – deprivation of electoral or referendum rights.

It has been noted that cases where courts impose punishments of restriction or deprivation of liberty with actual incarceration for committing criminal offenses against people's will are rare. The primary forms of criminal liability in such cases are fines and both general and special types of suspended sentences involving restriction or deprivation of liberty.

A conclusion is drawn that, in this situation, additional punishments – such as deprivation of the right to hold certain positions or engage in specific activities, as well as the deprivation of electoral or referendum rights – should play a decisive role in preventing recidivism of such offenses as increasing the number of punishments involving isolation from society would contradict the general European trend toward the humanization of responses to criminal offenses.

A draft Law of Ukraine “On Amendments to the Criminal Code of Ukraine and Certain Other Legislative Acts of Ukraine Regarding Increasing the Role of the Expression of People’s Will to Improve the Norms of Responsibility for Encroaching on It” has been prepared.

Keywords: object of criminal offense, public relations, electoral law, referendum law, people’s will expression, criminal-legal protection, criminal features, criminal-legal policy, differentiation, individualization.